

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Szertelen fegyelem

KŐSZEG, 2021. OKTÓBER 24.

Úgy tetszik, a kőszegi Esterházy trió – kellemes meglepetésképpen – nemcsak remekművek bemutatásával kényezteti hűséges közönségét, hozzá delikát utalással elegáns zenetörténeti csemegét kínál – mintegy célozva a XIX. századi német muzsika ellentéteire, jelesül a Wagner, Liszt romantikája és a vele szembenálló „konzervatívok” vitájára. Az utóbbiak között találjuk Brahmsot (nem kis mértékben Schumannéknak köszönhetően), ámbár ő mindig tisztelettel szólt kollégáiról, Beethoven pedig hatott is rá (kire nem?), noha aligha ifjúkori zongoratrióival, amelyek szinte napra pontosan a német romantikát elindító *Sturm und Drang* legjelentősebb bejelentkezéseivel: Goethe, Schiller irányt mutató műveivel, Georg Hamann bölcséleti támogatásával keletkeztek. (Nem is beszélve az akkoriban sorra megjelenő Shakespeare-fordításokról, amelyeknek az ifjú zenész rajongó olvasója.)

Beethoven korai darabja, a zongoratrió (opus 70. II.) – gesztus, talán szerelmi udvarlás (pazarul kihallik a harmadik tételből) lelkesülő pártfogójának, Erdődy Mária grófnőnek, akinél – ingyen – kosztot és kvartélyt kapott, lényegében megszabadult a közvetlen anyagi gondoktól. Jelentős Mozart hatást mutató, valóságos romantikus mű; témáját rábízta a zongorára, az ugyan ritkán lép elő a staffázsból, ám mégis szervesen egybetartja a művet, amely úgyszólván párbeszédnek tetszik. A heves vallomást mintegy *beszélőként a* csellóra bizza, jószerivel választ várva a *mélább fogadótól, a* hegedűtől, amely visszafogottabban, noha ugyancsak érzelmesen vesz részt a párbeszédben. Az érzelemfokozás, a fölfokozott zenei nyelv jelentkezik, a XVIII. század legvonzóbb zenei eredményeire támaszkodva, noha nem hagyatkozva kizárólag rá, a *szín és a hevület* gazdag skáláját önti rá a hallgatóra. A nemzetközi hírvé bécsei csellista, Varga Tamás és a trió alapítója/vezetője, Sebestyén Ernő hegedűs rendkívüli érzékenységgel, a nüanszokra precízen ügyelve, ugyanakkor az ifjú szertelenséget méltányolva tolmácsolja a hálának és a szerelemnek ezt a már-már bizarr lobogását, és hitetik el: semmi esetre sem pózról van szó. A pascali *raison de coeur* legföllebb persze nyomokban: amennyire a zenei gondolatszerzés kikényszeríti.

Bravúr a mű szerkezete (majd' azt mondtam, szerkezetlensége, amely jobbára az érzelmi egységre hagyatkozik), bravúrt igényel az előadásban. A zongora – Bognár Ferenc keze alatt – fegyelmező finomságával átvezeti a szekvenciákat, frázisokat, ritmusváltásokat, kontrasztokat (a hegedű-cselló dialógus robbanásait), hitelesít és lecsönget egyszerre – a klasszicizmus komolyságát idézve. A könnyedséget a szökdelő ritmika (alighanem francia hatás) eleganciája idézi. Könnyedség, mert Beethoven ekkor már csaknem minden zenei lehetőséggel, formával ismeretségben volt, nem

véletlen, hogy húsz évesen tőle rendelik II. József gyászkantátáját, majd az új császár ünnepi kantátáját.

Talán rejlik némi ironia Ortega y Gasset szavaiban: *A romantikus zeneszerzők – Beethovent is közéjük sorolva – többnyire azoknak az elsődleges érzéseknek kifejezésére összpontosították dallamalkotó tehetségüket, amelyek a derék polgárt szokták eltölteni. Ám máskor meg a VI. szimfónia egy részletét idézve, mintha visszavonást hallanánk: ... Csodálatra méltó a részlet, ennél nem lehet tökéletesebben ennél triviálisabb érzelmeket kifejezni.*

Goethe mondja magáról, de valami effélet – mutatis mutandis – elmondhatna Beethoven szintén: *Ha meg kellene fogalmaznom, mit jelentettem én a németek számára, különösképpen is a fiatal költők számára, joggal nevezhetném magam felszabadítónak, mert bennem rájöttek, hogy ugyanúgy ahogy az ember belülről kifelé él, a művész belülről kifelé teremt, hisz bármit is tesz, csak saját egyéniségét tudja napvilágra hozni.*

Beethoven ugyancsak „fölszabadító”, egyúttal azonban fegyelmező: a klasszika biztos ízlésével.

Robert Schumann, aki zenekritikusnak sem volt akárki, így mutatta be az újabb romantikus géniuszt: *Úgy gondolom, hogy már meg lehetne s meg is kellene jelennie Annak, aki korunkat a legmagasabb rendű kifejezési formában, tökéletes módon szólaltatja meg, tehát olyan valakinek, akinek művészete nem fokról fokra bontakozik ki, hanem Minervához hasonlóan teljes vértetben pattan ki Kronos fiának fejéből. S most elérkezett hozzánk az a művész, akire vároztunk: olyan ifjú, akinek bölcsőjénél egyformán örökötek gráciák és héroszok. Neve – Johannes Brahms... Ha varázspálcáját arrafelé fordítja majd, ahol a tömegek – a kórus és zenekar – neki kölcsönzik erőiket, úgy még sok csodára-ébredő tekintetet vethetünk szellemvilágunk titkaiba.*

Nos, Brahms a nemzeti forradalmak lenyugvása utáni második romantika óriása, a Haydn, Mozart, Beethoven hagyományon nevelkedve – más újromantikusokkal szemben, mondhatni: a Wagner, Liszt által képviselt „új német zenével” szemben. Schumann éppen ezt érezte meg az ifjú titánban, elragadtatott üdvözlésében, amely azonban meglehetősen elszigetelte az új zenei ideáltól a klasszika hagyományát becsülő fiatalembert.

A már idézett spanyol bölcselel is érzékeli a romantikán belüli különbséget: *A felszabadító jellegű első romantikát egy második követi, mely évekkel ezelőtt már kisarjadt a művészetben, s a kiválasztás és a hierarchia a jelszava.* Némileg egyszerűsítve akár úgy fogalmazhatnánk, arisztokratikusabb az első romantika szinte plebejus fölbuzdulásánál. Wagner maga mondja a „jövő zenéjének” saját elképzeléseit. Brahmsnak nincs ilyen hangzatos programja, van viszont ennek ellenére egyéni hangja, amely tisztában van a választott elődök (legkivált a bécsi klasszikusok) vonzó erőnyeivel, hasznosítható eredményeivel, egyúttal a történelmi tapasztalással csakúgy. Az az eredeti, ami Brahms műveiben megmutatja magát, ebből a szellemiségből épül föl. A *Kürttrió* (opus 40, 1865.), amelyet műsorára választott az Esterházy trió, ezzel a jellegzetes eredetiséggel lepte meg közönségét. Maga Brahms jelzett bizonyos fakultá-

ciót: a zongora és a hegedű mellé – gusztus és lehetőség szerint – kürt, brácsa vagy cselló kerülhet, miképpen Kőszegen a folállásnak megfelelően az utóbbi valósult meg.

Ortega, és miért ne vehetnénk továbbra is igénybe őt, úgy találja, ... *a műalkotás olyan táj, amely akkor mutatja a legnagyobb szépségét, ha egy bizonyos pontból szemléljük.* Ez a bizonyos pont ezúttal a szomorú aktualitása is volt: az esztendeje elhunyt trió-alakító társra, Mérei Tamásra emlékezett a kegyelet, amelyre konkrétan szép esélyt nyújtott a Brahms-mű lassú tétele, azt ugyanis édesanyja halálára írta a zeneszerző (akárcsak részben a *Német requiemet*, opus 45, gyászinduló, 1868.). Brahms, aki igazi zongoravirtuóz volt, és rengetegszer föllépett saját műveinek bemutatóin, zeneszerzőként nem csupán a zongoraversenyekben emelte ki kedvelt hangszere szerepét, kompozíciói jelentős hányadában szánt kitüntetett szerepet a zongorának. Így van ez a kürttriókban, Bognár Ferencnek rendkívül komoly szerep jutott a kőszegi koncerten, hiszen Brahms kamaramuzsikájának – némiképpen önös módon – mindenkor a zongora a főszereplője; az Esterházy trió művésze ragyogóan felelt meg rendkívüli föladatának. A zongoraművészként jegyzett komponisták – úgy tetszik – saját maguk képességeinek határait is firtatják kottáikban. 1881-ben megtapasztalhatták a budapestiek, fővárosunkban volt második, *B-dúr zongoraversenyének* bemutatója, a zongoraszólót maga Brahms játszotta, Erkel Sándor vezényelte. Brahms egyébként 1853 óta, vagyis megismerkedése óta Joachim Józseffel, az Európa-szerte megbecsült hegedűvirtuózzal, folyamatosan érdeklődik a magyar zene, a magyar zenészek iránt, noha Liszt nem tartozott kedveltjei közé.

(Érdeemes megjegyeznünk, hogy Beethoven írt egy *Hármasversenyt* – zongorára, hegedűre és csellóra, Brahms pedig végtelenül tisztelte nagy elődjét, hangszer-preferenciái között folyvást jelen volt ez a három, az *A-moll kettősverseny hegedűre és gordonkára* (opus 102.) erre a hármásra hagyatkozott, Clara Schumann szalonjában első bemutatóján Brahms és a zongora helyettesítette a zenekart. Színességével is példázva a romantika és a klasszika összeegyeztethető eszményeit.) Brahms mindent tudott a zongoráról; erről talán tréfás aforizmája árulkodik legjobban: *Az elefánt nagyon veszélyes állat, mivel agyarából készítik a zongorabillentyűt.*

Természetesen a kürttrió szintűgy remek játéklehetőség a hegedűnek és a csellónak egyaránt. Megint csodálhattuk Sebestyén Ernő könnyed, elegáns játékát, amely valóban visszaigazolja azt a különleges és általa tudatosan kidolgozott, minden hegedűsnek ajánlott technikát, amely élete kilencedik évtizedében is magabiztossá teszi hegedűje csodáját. A vendég Varga Tamás pedig – igazolva egyre terjedő hírnevét – mintha jó ideje részese volna ennek a triónak, mindvégig a legszebb csellóhangzásokkal (a finom pizzicatoéktól egy-egy erőteljes crescendóig) tette teljessé a két izgalmas zenemű tolmácsolását. És talán az elmondottakból az is kiteszhetett, hogy a két darab kiválasztása meggyőzően visszaigazolódt az együttes összjátékában; plasztikusan hallgatósága elé állított a romantika korából két olyan zeneóriást, akik a stílus-eszményt visszarendelték a klasszicista hagyományokhoz.